

The Evolution of Thai Music: หนังสือดนตรีไทยในยุคชาตินิยม

The Evolution of Thai Music: Thai Music Book in the Chauvinistic Nationalism Era

พงษ์ศิลป์ อรุณรัตน์*

Pongsilp Arunratana

บทคัดย่อ

ในปัจจุบันการศึกษาดนตรีไทยในภาคทฤษฎีเชิงวิชาการควบคู่ไปกับการศึกษาภาคปฏิบัติ เริ่มมีบทบาทมากขึ้นกว่าในอดีตซึ่งยึดถือแค่ว่าเป็นการอนุรักษ์และสืบสานดนตรีไทย มีการสร้างหลักทฤษฎีดนตรีไทยอย่างชัดเจนภายใต้การค้นคว้าข้อมูลจากอดีตและจากข้อสันนิษฐานของโบราณจารย์ แต่เอกสารที่จะนำมาใช้อ้างอิงในการศึกษาดังกล่าวนั้นหาได้ยาก เพราะดนตรีไทยภาควิชาการเริ่มมีมาไม่นานจึงมีเอกสารสำหรับใช้อ้างอิงเพียงไม่กี่เล่มเท่านั้น ในยุคสมัยของชาตินิยมภายใต้การปกครองของจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ได้มีการปรับปรุงเพื่อปฏิรูปศิลปวัฒนธรรมไทยเสียใหม่ “เพื่อให้เป็นอารยะ” จนทำให้ดนตรีไทยต้องมีการปรับปรุงรูปแบบและเอกลักษณ์บางอย่างตามไปด้วย ภายใต้นโยบายดังกล่าว จึงมีการเผยแพร่ดนตรีไทยในแบบวิชาการด้วยการเรียบเรียงทฤษฎีดนตรีไทยเป็นภาษาอังกฤษขึ้นเป็นฉบับแรกชื่อว่า “*The Evolution of Thai Music*” โดยหลวงวิจิตรวาทการอธิบดีกรมศิลปากรในสมัยนั้น บทความเรื่องนี้ต้องการนำเสนอและวิเคราะห์เอกสารดังกล่าว อันเป็นเอกสารที่ไม่ค่อยมีผู้นำมา

*รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชานาฏยสังคีต คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ใช้ศึกษาและอ้างอิงกันอย่างจริงจัง เพราะวงการดนตรีไทยมีอคติว่ายุครัฐนิยมคือยุคมืดของดนตรีไทย จึงไม่ใส่ใจต่อเอกสารชิ้นนี้จนขาดความต่อเนื่องของการเผยแพร่ดนตรีไทยในระดับสากล การศึกษาและวิเคราะห์เอกสารดังกล่าวจึงอาจช่วยให้เราหันกลับไปมองอดีต “อันขมขื่นและมีดมน” ของดนตรีไทยในยุคนั้น แล้วพิจารณาให้จริงจังขึ้นจนสามารถกำหนดทิศทางและปรับปรุงระบบการศึกษาของดนตรีไทยในอนาคตก็เป็นไปได้

Abstract

The study of Thai music is now increasingly more academic and its role is not limited only to cultural preservation as it was in the past. More attempts have been made in establishing Thai music principles and theories but still not many references are available. One of the references about the study of Thai music is *the Evoluticn of Thai Music*. Written in English by Luang Vichitra-Vadakarn, the director of Department of Fine Arts, it is considered the first academic study of principles of Thai music. Yet this book is also served as a medium of the Field Marshal Plaek Phibulsongkhram regime's chauvinistic ratthanियอม (state prescriptions). This regime, under its chauvinistic nationalism ideology, demands that Thai traditional art and culture as well as Thai music had to be reformed to become “civilized”. The reform caused some changes in the forms and characteristics of Thai musical practice. So, under the prejudice of most Thai music teachers, the book has not been extensively studied or used much as a reference due to the fact that it is of the so-called dark age of Thai music. Therefore, in this article, the book will be analyzed and discussed in order that we can learn from “the bitter and gloomy days” and

find the right direction and disciplines for the development of Thai music study.

๑ ดนตรีไทยเป็นดนตรีที่ใช้ระบบการเรียนการสอนในรูปแบบของการท่องจำ ด้วยปากเปล่า หรือระบบมุขปาฐะ (Oral Tradition) โดยมุ่งเน้นการศึกษาในการบรรเลงปฏิบัติเป็นสำคัญ ส่วนในเรื่องของทฤษฎีนั้นมักเกิดขึ้นจากผู้ผ่านการเรียนปฏิบัติมาอย่างชำนาญ จนสามารถวิเคราะห์สร้างหลักทฤษฎีขึ้นได้ เรียกว่าการเรียนปฏิบัติเพื่อนำไปสู่หลักทฤษฎีนั่นเอง ดังนั้นเอกสารทางทฤษฎีดนตรีไทยในเชิงวิชาการนั้นจึงไม่ค่อยมีมากเท่ากับดนตรีตะวันตกที่มีการศึกษาแบบแยกภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติออกจากกันอย่างชัดเจน นอกจากนี้ระบบการพิมพ์หนังสือสำหรับเผยแพร่ของดนตรีตะวันตกนั้นก็มีความมาก่อนหน้าของไทย ทำให้ข้อมูลทางดนตรีตะวันตกมีมากมาย ส่วนการบันทึกของไทยนั้นเท่าที่เท่าแก่ก็พบแค่รายชื่อเพลงมโหรีและบทร้องบางบทในสมัยอยุธยาเท่านั้น ดนตรีไทยจึงกลายเป็นแขนงวิชาที่เข้าใจกันในวงการเฉพาะหรือเป็นเรื่องสำหรับคนที่เล่นดนตรีไทยเป็นเท่านั้น การที่บุคคลทั่วไปที่ไม่สามารถเล่นดนตรีไทยได้จะศึกษาด้วยตนเองเป็นเรื่องยากจะเข้าใจได้

อย่างไรก็ตาม เมื่อประเทศไทยเริ่มมีการติดต่อกับชาติตะวันตกในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้นตั้งแต่รัชกาลที่ 3 จึงเริ่มมีการพิมพ์หนังสือเกิดขึ้น กล่าวคือมีการจัดพิมพ์หนังสือจดหมายเหตุซึ่งเรียกชื่อว่า *The Bangkok Recorder* ถือได้ว่าเป็นหนังสือพิมพ์ภาษาไทยฉบับแรก โดยนายแพทย์บริดเลย์และคณะมิชชันนารีเป็นผู้ดำเนินการ และออกเป็นรายเดือน ประเทศไทยจึงเริ่มมีระบบการพิมพ์เข้ามาแทนที่การบันทึกแบบลายมือลงบนสมุดไทย การนำเอาความรู้แขนงต่าง ๆ รวมถึงดนตรีไทยออกพิมพ์เผยแพร่จึงเกิดขึ้นนับตั้งแต่นั้นมา โดยเอกสารทางดนตรีไทยที่ปรากฏเป็นเอกสารฉบับแรกเป็นของพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นสถิตยธำรงสวัสดิ์ หรือพระองค์เจ้าชายนวรัตน์ (พ.ศ. 2388-2433) พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวกับเจ้าคุณจอมมารดาेमทรงเป็นผู้สนพระทัยในเรื่องการละเล่นของไทยอย่างมาก โดยทรงพระนิพนธ์เอาไว้มากมาย เช่น *เรื่องลอยกระทงแข่งเรือราษฎร เรื่องขับร้อง เป็นต้น เรื่อง*

เหล่านี้ได้พิมพ์อยู่ในหนังสือ “วชิรญาณวิเศษ” เล่มที่ ๔ ตั้งแต่หน้า ๑๗๓-๓๐๐ ซึ่งพิมพ์ขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๓๒ ถือเป็นหลักทฤษฎีที่เก่าแก่ที่สุดที่มีผู้นามากล่าวอ้างไว้อีกในสมัยหลังในหนังสือเรื่องคนไทยในราชสำนักพระนางวิคตอเรีย ซึ่งบันทึกโดยนายคร้าม บุญญศาสตร์ จัดพิมพ์โดยคณะเหม พ.ศ. ๒๔๗๘ และเอนก นาวิกมูลนำมาพิมพ์ไว้ในหนังสือสรรพสิ่ง เมื่อพ.ศ. ๒๕๓๒

พันโทพระอภัยพลรบ (พลอย เพ็ญกุล พ.ศ. ๒๔๐๓-๒๔๕๙) ตามชีวประวัติของท่านเป็นบุตรชายคนที่ ๔ ของเจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง (พลอย เพ็ญกุล) ขุนนางท่านสำคัญในรัชกาลที่ ๔ พระอภัยพลรบนั้นเป็นผู้ที่ผ่านการศึกษทั้งในเรื่องของการศึกษาวิชาทั่วไป อย่างเช่นการเรียนภาษาอังกฤษจากครูชาวอังกฤษจนมีความแตกฉานด้านภาษาอังกฤษเป็นอย่างดี ท่านได้ถวายตัวเป็นมหาดเล็กในรัชกาลที่ ๕ ก่อนจะไปศึกษาเพิ่มเติมที่ประเทศอินเดียใน พ.ศ. ๒๔๑๕ โดยศึกษาวิชาการทั่วไปและวิชาดนตรี ท่านแต่งหนังสือเรื่องดนตรีวิทยาขึ้นทูลเกล้าถวายในปี พ.ศ. ๒๔๕๑ จนเป็นที่พอพระราชหฤทัยก่อนจะทรงโปรดเกล้าให้ใช้เป็นตำราเรียนในโรงเรียนของกระทรวงธรรมการ ถือว่าหนังสือเล่มนี้เป็นตำราเรียนดนตรีเล่มแรกที่ใช้ในการเรียนการสอนของไทย โดยนำหลักทฤษฎีของดนตรีสากลมาประยุกต์กับดนตรีไทย และทำการคิดค้นระบบโน้ตตัวอักษรเพื่อใช้ประกอบในหนังสือเรื่องดนตรีวิทยา เพื่อให้เป็นระบบที่สามารถอ่านและศึกษาตามแบบไทยได้ โดยท่านเห็นว่าคนไทยอาจอ่านโน้ตสากลไม่ออก อีกทั้งระบบของโน้ตสากลนั้นซับซ้อนเกินไปยากที่จะเข้าใจได้ง่าย จึงได้ประยุกต์ทฤษฎีขึ้นเสียใหม่กลายเป็นตำราดนตรีที่สามารถศึกษาได้ง่ายขึ้น

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๖ และ ๗ มีหนังสือเรื่องอธิบายเครื่องมโหรีปี่พาทย์ของไทย พ.ศ. ๒๔๖๐ และหนังสือเรื่องตำนานเครื่องมโหรีปี่พาทย์ในปี พ.ศ. ๒๔๗๑ ทั้งสองเล่มนี้เป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้ากรมพระยาดำรงราชานุภาพ และมีการนำไปแปลพิมพ์ถึง ๓ ภาษาคือ ภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศสและภาษาดัตช์ พระองค์ทรงมีความสนพระทัยในเรื่องดนตรีไทยอย่างยิ่ง นอกจากจะทรงพระนิพนธ์หนังสือแล้ว ยังทรงรวบรวมจัดพิมพ์รายชื่อเพลงมโหรี บทดอกสร้อยสวรรค์ครั้งกรุงเก่า รวมไปถึงทรงเป็นผู้ริเริ่มให้มีการจัดบันทึกโน้ตเพลงไทยโดยเชิญครูดนตรีไทยในแต่ละแขนงมาบอกทางเพลงโบราณที่หายาก พร้อมกับ

บันทึกเป็นระบบโน้ตสากลขึ้นด้วย

เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. 2475 โดยคณะราษฎร กิจการทางดนตรี หลากอย่างได้หยุดชะงักลงชั่วคราว จนกระทั่งมีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวรขึ้น และรัชกาลที่ 7 ได้ทรงลงพระนามในรัฐธรรมนูญฉบับนี้ ณ วันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 นั้น อันถือได้ว่าเป็นการเปิดวิถีทางบูรณะประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าต่อไปทัดเทียมอารยประเทศ ด้วยการประดิษฐ์หลัก 6 ประการไว้เป็นแนวนโยบาย ดำเนินการของรัฐบาล ซึ่งกล่าวโดยสังเขปก็ได้แก่ หลักเอกราช หลักความสงบภายใน หลักสิทธิเสมอภาค หลักเสรีภาพ หลักเศรษฐกิจ และหลักการศึกษา” (กรมโฆษณาการ 2483: 7) รัฐบาลที่ขึ้นบริหารประเทศในขณะนั้นได้ประกาศว่าจะฟื้นฟูวัฒนธรรมของไทยขึ้นใหม่ เมื่อลองพิจารณาการดำเนินการของรัฐบาลต่าง ๆ หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นต้นมา อาจแบ่งช่วงการดำเนินการด้านวัฒนธรรมออกได้คร่าว ๆ เป็น 2 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ตั้งแต่ พ.ศ. 2475-2480 เป็นช่วงที่รัฐบาลมีความมุ่งหมายที่จะปรับปรุงสังคมอันเป็นพื้นฐานของวัฒนธรรม โดยมีการจัดตั้งกรมโฆษณาการขึ้นเพื่อใช้เป็นแหล่งประชาสัมพันธ์ของราชการ และมีบทบาททางวัฒนธรรมเพื่อให้สอดคล้องกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย

ระยะที่ 2 ตั้งแต่ พ.ศ. 2481-2500 รัฐบาลพยายามปรับปรุงการส่งเสริมวัฒนธรรมไทย โดยตราพระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติฉบับแรก

จอมพล ป. พิบูลสงคราม

ใช้เป็นกฎหมายเมื่อ พ.ศ. 2483 โดยมี 7 มาตรา ก่อนที่จะประกาศเป็นรัฐนิยมขึ้น 12 ฉบับเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมของชาติขึ้น เราเรียกว่ายุครัฐนิยมในช่วง พ.ศ. 2482-2486 ภายใต้แนวคิดของจอมพลแปลก พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น การประกาศกฎระเบียบสำหรับให้ประชาชนชาวไทยปฏิบัติตาม เรียกว่าประกาศรัฐนิยม 12 ฉบับ รวมถึงการจัดตั้งสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ (สมัยนั้นเรียกว่า วัฒนธรรม) นอกจากนี้ยังมีการออกพระราชกฤษฎีกากำหนดวัฒนธรรมทางศิลปกรรม พ.ศ. 2486 ขึ้นด้วย ทั้งนี้การแต่งเพลงสำหรับยุครัฐนิยมขึ้นหลายเพลง อย่างเพลงสวามิภักดิ์ เพลงสวนคริ้ว เป็นต้น เพลงเหล่านี้แต่งขึ้นเพื่อใช้เป็นเพลงประชาสัมพันธ์ในยุคดังกล่าว (จอมพล ป. พิบูลสงคราม 2535: 179)

สำหรับพระราชกฤษฎีกากำหนดวัฒนธรรมทางศิลปกรรมจะเกี่ยวข้องกับเรื่องของการบรรเลงดนตรี การขับร้องและการพากย์ โดยสรุปเป็นการกำหนดให้กรมศิลปากรเป็นผู้ควบคุมการแสดงดนตรี ทั้งดนตรีไทย ดนตรีสากล และมหรสพต่าง ๆ อย่างเคร่งครัด โดยผู้บรรเลงดนตรีไทยในที่สาธารณะที่มีผู้ชมการแสดงจำนวนพอสมควรจะต้องทำเรื่องขออนุญาตจากกรมโดยส่งรายการแสดงบทละครที่จะแสดง ก่อนจะทำการ แสดง 3 วัน เพื่อให้เจ้าพนักงานทำการตรวจว่าอยู่ในหลักเกณฑ์หรือไม่ โดยผู้ที่ทำการแสดงจะต้องมีประกาศนียบัตรศิลปินที่กรมศิลปากรได้ออกไว้ให้ ห้ามไม่ให้บรรเลงดนตรีไทยบนพื้นต้องนั่งบนเก้าอี้ให้เรียบร้อย หากยังไม่มีประกาศนียบัตร ศิลปินต้องเข้ารับการฝึกอบรมโดยทางกรมจะออกบัตรศิลปินให้เพื่อเป็นการรับรองว่าสามารถแสดงมหรสพได้ หากมีการฝ่าฝืนจากข้อกำหนดดังกล่าวจะต้องได้รับโทษตามมาตรา 15 แห่งพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2485

จากข้อกำหนดดังกล่าวทำให้นักดนตรีไทยหลายคนเกิดความคับข้องใจอย่างมาก เนื่องจากลักษณะทั่วไปของดนตรีไทยจัดอยู่ในรูปแบบของสำนักดนตรีการบรรเลงดนตรีและมหรสพมักมีการปรับเปลี่ยนบทตามโอกาสที่เล่น การบรรเลงแบบนั่งบนเก้าอี้ยังทำให้ขาดความคล่องตัวในการบรรเลงอย่างมาก เนื่องจากเครื่องดนตรีไทยได้รับการออกแบบมาสำหรับใช้บรรเลงด้วยการนั่งกับพื้นเท่านั้น อีกทั้งยังห้ามเล่นเครื่องดนตรีที่ไม่ใช่ของไทย เช่น กลองยาว ซอ-

ด้วงและซอฮู้ เพราะไม่ใช่ของไทยแต่เดิม รวมทั้งละครชาตรี ลิเกและหุ่นกระบอก โดยถือว่าการแสดงเหล่านั้นเป็นการเสื่อมเสียทางวัฒนธรรมของชาติ นอกจากนี้ยังมีการออกกฎหมายว่าด้วยการกำหนดการเรียกชื่อเพลงไทย ซึ่งท่านผู้นำเห็นว่าเพลงไทยมักมีชื่อนำหน้าด้วยต่างชาติ เช่น ลาวดวงเดือน พม่ารำชวาน แหกต๋อยหม้อ ดูจะไม่ถูกวัฒนธรรมไทยเกรงว่าจะเป็นการไปลอกเลียนแบบเอาทำนองเพลงของชาติเหล่านั้นมา จึงให้ตัดชื่อนำหน้าของเพลงเหล่านั้นออก เช่น ลาวดวงเดือนให้เหลือแค่ “ดวงเดือน” พม่ารำชวานให้เหลือแค่ “รำชวาน” เป็นต้น มีผู้มองว่าท่านผู้นำอาจไม่ได้รังเกียจดนตรีไทยแต่คงไม่พอใจกับชื่อเพลงเหล่านั้นมากกว่า บางที่ท่านอาจอยากเปลี่ยนชื่อเป็นสยามดวงเดือน สยามรำชวาน สยามต๋อยหม้อ เสียด้วยซ้ำ (คุณหญิงชิ้น ศิลปบรรเลง 2534: 151)

พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ

จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี และนายปรีดี พนมยงค์ผู้สำเร็จราชการ ต่างมีความเห็นว่าควรให้หลวงวิจิตรวาทการ (กิมเหลียง วัฒนปฤดา) มาดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศิลปากรตั้งแต่วันที่ 23 สิงหาคม พ.ศ. 2477 ซึ่งท่านก็ได้เข้ามาปรับเปลี่ยนรูปแบบของกรมศิลปากรหลายอย่าง เนื่องจากหลวงวิจิตรวาทการเป็นบุคคลที่รักหนังสือ มีการค้นคว้าและแต่งหนังสือมาพอสมควร ประกอบกับในระยะนั้นงานด้านหอสมุดเป็นงานที่ทางรัฐบาลมีความปรารถนาอย่างยิ่งที่จะให้ผู้รักหนังสือมาดำเนินงานบริหารกรมนี้ ท่านถือเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในทางอักษรศาสตร์ของประเทศในขณะนั้น

ในแง่ประวัติโดยสังเขป หลวงวิจิตรวาทการผ่านการศึกษาขั้นต้นจากวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ แล้วอุปสมบทเป็นพระภิกษุจนได้เปรียญก่อนจะลาสิกขาเข้ารับราชการที่กระทรวงการต่างประเทศ เคยดำรงตำแหน่งเป็น

เลขานุการเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส ท่านมีความชำนาญทั้งภาษาอังกฤษและฝรั่งเศสเป็นอย่างดี ก่อนจะได้รับตำแหน่งสำคัญเป็นอธิบดีกรมศิลปากร ต่อมาท่านยังได้ดำรงตำแหน่งเป็นเอกอัครราชทูตไทยประจำประเทศญี่ปุ่น อินเดีย สวิตเซอร์แลนด์ และออสเตรเลีย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ และกระทรวงพาณิชย์ ตำแหน่งสุดท้ายของท่านคือ ปลัดบัญชาการสำนักนายกรัฐมนตรี (กรมศิลปากร 2537: 94)

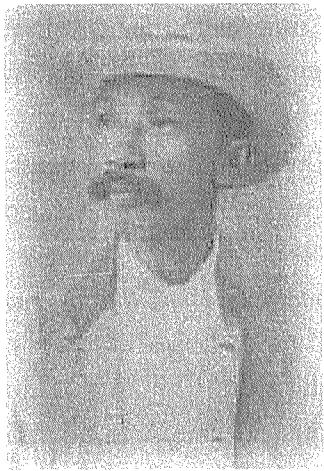
สมัยที่หลวงวิจิตรวาทการดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศิลปากรนั้น กรมศิลปากรใช้การบริหารเป็นรูปแบบของสภาเรียกว่าราชบัณฑิตยสภา โดยมีกรรมการซึ่งประกอบด้วยกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิปัญชางานเฉพาะ เช่น สมเด็จพระยามะวงศ์วรราชานุภาพทรงบัญชางานพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงบัญชางานช่าง พระวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ทรงบัญชาหอสมุด เป็นต้น เมื่อเปลี่ยนรูปแบบของสภากลายเป็นกรมศิลปากร โดยมีอธิบดีเป็นหัวหน้าฝ่ายบริหารงาน หลวงวิจิตรวาทการสามารถบริหารงานได้เป็นอย่างดี โดยถือหลักของการให้ความเคารพต่อเจ้านายทั้ง 3 พระองค์ และยังให้ความเคารพนับถือปราชญ์ผู้ใหญ่หลายวิชาที่ทำงานอยู่ในกรมศิลปากรด้วย ท่านให้ความระมัดระวังในความสัมพันธ์และการติดต่อทุก ๆ อย่าง เมื่ออยากทำอะไรสักเล็กน้อยก็จะหารือต่อเจ้านายหรือปราชญ์เหล่านั้นก่อนทุกครั้ง เหมือนที่ท่านเป็นศิษย์ที่ต้องปรึกษาครูอาจารย์เสมอ (ประภาพรรณ 2536 : 97)

ดังนั้นเมื่อราชการต้องการให้ดำเนินการเผยแพร่วัฒนธรรมของชาติสู่ความเป็นสากล ดนตรีไทยก็เป็นวัฒนธรรมแขนงหนึ่งที่อยู่ในโครงการดังกล่าวด้วย โดยมีหลวงวิจิตรวาทการเป็นผู้รับผิดชอบในด้านนี้ด้วยการแต่งหนังสือเล่มนี้ขึ้นเป็นภาษาอังกฤษ ถือว่าเป็นงานที่ท่านอาจจะไม่ค่อยถนัดเท่าไรนัก เนื่องจากท่านมีความชำนาญในเรื่องของการประพันธ์หนังสือมากกว่า รวมถึงบทละครอิงประวัติศาสตร์ ดังเช่น เลือดสุพรรณ พระเจ้ากรุงธนบุรี น่านเจ้า เป็นต้น ละครที่ท่านประพันธ์นั้นจะมีเพลงปลุกใจให้รักชาติประกอบหลายเพลง ซึ่งกลายเป็นเพลงยอดนิยม เช่น เพลงเลือดสุพรรณ เพลงเดิน เพลงรักเมืองไทย เป็นต้น ส่วนงานด้านวิชาการทางดนตรีไทยดังกล่าวในรูปแบบของภาษาอังกฤษที่ใช้ชื่อว่า

The Evolution of Thai Music (แปลเป็นภาษาไทยคือ วิวัฒนาการดนตรีไทย) และจัดพิมพ์ขึ้นในปี พ.ศ. 2485 งานในแบบเช่นนี้ถือเป็นงานรูปแบบใหม่ซึ่งหลวงวิจิตรวาทการต้องให้ความสำคัญ ท่านจึงไปขอคำปรึกษาและพระวินิจฉัยจากเจ้านาย 2 พระองค์นี้ด้วย ดังข้อความที่ปรากฏในบทคำนำในหนังสือเล่มนี้ ซึ่งกล่าวยกย่องเจ้านายทั้งสองพระองค์เอาไว้ โดยถอดความเป็นภาษาไทยได้ว่า

“หนังสือเล่มเล็ก ๆ นี้เป็นผลงานจากการค้นคว้าที่ยาวนานและยากลำบากยิ่ง แต่ข้าพเจ้าก็ได้เป็นผู้เดียวที่สมควรจะได้รับเกียรตินี้ เนื่องจากการศึกษาในเรื่องของดนตรีไทยนั้น ได้มีการศึกษาเอาไว้เป็นเวลานานแล้วโดยนักปราชญ์สำคัญ 2 ท่าน คือ สมเด็จพระยามะวงศ์วรราชานุกาภ และพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ หน้าที่ของข้าพเจ้าเป็นเพียงแต่เขียนดำเนินเรื่องให้เป็นไปตามแนวทางที่ท่านทั้งสองได้เริ่มเอาไว้ อย่างไรก็ดีในหนังสือเล่มนี้ข้าพเจ้าได้เพิ่มเติมผลจากการค้นคว้ารวมทั้งข้อสันนิษฐานมากมายและสมมุติฐานที่ข้าพเจ้าคิดขึ้นเอง โดยทั้งหมดอยู่ในความรับผิดชอบของข้าพเจ้าและขอประกาศให้ทราบทั่วหากเกิดข้อผิดพลาดจากข้อมูลในหนังสือเล่มนี้ ท่านนักปราชญ์ทั้งสองไม่สมควรจะได้รับจากข้อผิดพลาดดังกล่าวโดยข้าพเจ้าขอรับผิดชอบแต่เพียงผู้เดียวเท่านั้น”

สำหรับพระประวัติของสมเด็จพระ

พระยามะวงศ์วรราชานุกาภ (พ.ศ. 2405-2486) ก็เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปอยู่แล้ว เพราะท่านเป็นปูชนียบุคคลทางการศึกษาของไทยทั้งด้านประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม ท่านเป็นเจ้านายที่สนพระทัยในเรื่องของความเป็นไทยทุกแขนง อีกทั้งยังทรงนิพนธ์เอกสารตำรา หนังสือ โดยเฉพาะในด้านการดนตรีไทยนั้นท่านได้แต่งหนังสือไว้หลายเล่ม รวมถึงการส่งเสริมให้มีการจัดบันทึกโน้ตเพลงไทยและการบันทึกแผ่นเสียงเพลงไทยเอาไว้ หนังสือด้านดนตรีไทยของท่านอย่างตำรา

สมเด็จพระยามะวงศ์วรราชานุกาภ

เครื่องมือโหรีปี่พาทย์ ถือเป็นตำราชิ้นสำคัญที่ยังคงใช้เป็นที่อ้างอิงจนถึงปัจจุบัน

ส่วนพระราชวรรังค์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ (พ.ศ. 2419-2488) นั้น ทรงมีพระนามเดิมว่าพระองค์เจ้ารัชสีแจ่มจรัส เป็นต้นราชสกุลรัชสี ทรงมีพระนามปากกาว่า “น.ม.ส.” ซึ่งย่อมาจากอักษรตัวท้ายพยางค์ของพระนามเดิมนั่นเอง พระองค์เป็นพระโอรสในกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญกับเจ้าจอมมารดาเลี่ยม มีความชำนาญในด้านภาษาศาสตร์หลายแขนง ทั้งภาษาอังกฤษ ขอม บาลี สันสกฤต เข้าถวายตัวรับราชการตั้งแต่รัชกาลที่ 5-8 จนได้ดำรงตำแหน่งสำคัญหลายตำแหน่ง เช่น อธิบดีกรม-

พระราชวรรังค์เธอกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์

พาณิชย์และสถิติพยากรณ์ องค์กรมนตรี ระหว่างปี พ.ศ. 2454-2456

กรรมการตรวจศัพท์ภาษาสยาม

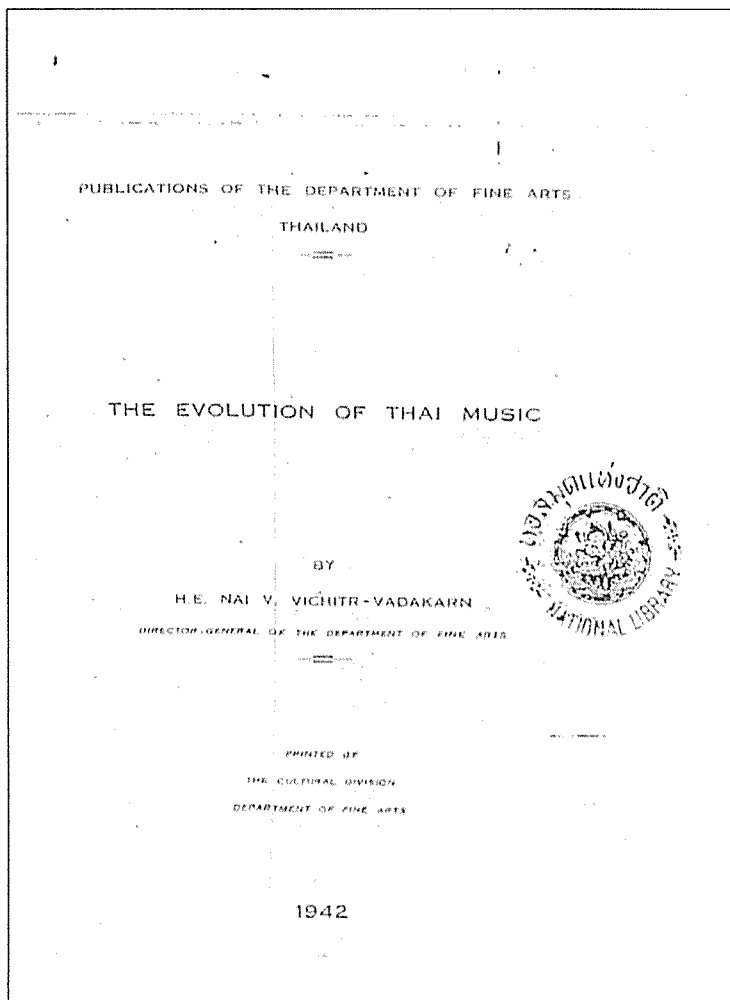
นายกราชบัณฑิตยสถาน ทรงมีงานพระนิพนธ์หนังสือหลายเล่มที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันคือ นิทานเวตาล พระนลคำฉันท์ สามกรุง จดหมายเหตุจางวางหว่ากาศยัเทวเรือในวันพระราชพิธีเปิดสะพานปฐมบรมราชานุสรณ์ ฉันทสวดสังเวสมโฆษพระมหาเศวตฉัตร รวมถึงบทปาฐกถาเป็นภาษาอังกฤษในวารสารสยามสมาคมเรื่อง การละเล่นเพลงตามชนบท (*The Pastime of Rhyme Making and Singing in Rural Siam*) (กระทรวงศึกษาธิการ 2541: 15)

การมีส่วนร่วมในหนังสือ *The Evolution of Thai Music* ของพระองค์ท่านคือการให้คำปรึกษาด้านการใช้ภาษาอังกฤษ การคิดศัพท์ทางสังคีตศิลป์ในหนังสือ เพราะท่านทรงมีพระปรีชาญาณด้านภาษาอังกฤษอย่างดีเลิศ ดังนั้นการใช้ขนบทางวรรณศิลป์ในเชิงภาษาอังกฤษในหนังสือเล่มนี้จึงอยู่ในขั้นดีเลิศ ถือเป็นความร่วมมือของปราชญ์ในแต่ละแขนงสำหรับการแต่งหนังสือเล่มนี้ อย่างแท้จริง

หากวิเคราะห์ถึงช่วงเวลาการแต่งหนังสือเล่มนี้ของหลวงวิจิตรวาทการ แล้ว พบว่าอยู่ในช่วงของสมัยรัชกาลที่ 9 ซึ่งวงการดนตรีไทยระบุดนตรีไทยถูกควบคุมและต้องมีความลำบากในการให้ดนตรีไทยอยู่คู่กับสังคมไทยเป็นอย่างมาก จนเรียกว่าเป็นยุคมืดของดนตรีไทยเลยทีเดียว แต่หากมองในอีกแง่หนึ่งแล้ว ไม่ใช่ว่ารัฐบาลในสมัยนั้นจะมุ่งแต่ควบคุมดนตรีไทยโดยออกคำสั่งด้วยกฎหมาย ให้ปฏิบัติตามราวกับเป็นเผด็จการ รัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมและเผยแพร่ดนตรีไทยในเชิงวิชาการโดยตีพิมพ์หนังสือเล่มนี้ออกมา ถือได้ว่าเป็นการส่งเสริมดนตรีไทยอีกวิธีหนึ่ง เป็นการเผยแพร่เรื่องดนตรีไทยให้ชาวต่างประเทศได้รู้จักในระดับสากล โดยนักปราชญ์ผู้มีความสามารถทางอักษรศาสตร์หลายท่านร่วมกันแต่ง

เนื้อหาที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้มีทั้งหมด 16 หน้า แบ่งเป็นเรื่องของเครื่องดนตรีไทยในแต่ละหมวดหมู่ โดยแบ่งเพียง 3 ประเภท คือ (1) เครื่องตี (Instruments of Percussion) ซึ่งแบ่งย่อยออกเป็น 3 แบบ กล่าวคือ เครื่องตีที่ทำจากไม้จำพวกเกราะ โกร่ง กรับ รวมไปถึงระนาด (2) เครื่องเป่า (Wind Instruments) จำพวก แคน ชลุ่ย ปี่ และ (3) เครื่องสาย (Stringed Instruments) แบ่งเป็นดีดคือจะเข้และกระจับปี่ และเครื่องสี คือซอสามสาย ซอด้วงและซออู้ การแบ่งแค่ 3 ประเภทดังกล่าวเป็นการแบ่งที่แตกต่างจากการแบ่งหมวดหมู่ของดนตรีไทยในปัจจุบันที่นิยมกันคือดีด สี ตี เป่า ทั้งนี้มีการวาดภาพลายเส้นรูปเครื่องดนตรีไทยพร้อมทั้งบอกระดับเสียงแบบตะวันตกของเครื่องดนตรีแต่ละชนิดด้วย วิเคราะห์ได้ว่า ข้อมูลของประวัติเครื่องดนตรีจากหนังสือดังกล่าวแปลมาจากหนังสืออธิบายเรื่องเครื่องโหรีปี่พาทย์ ของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพเป็นหลัก

ในส่วนท้ายของหนังสือตั้งแต่หน้า 12-15 เป็นการนำเสนอข้อสมมุติฐานของดนตรีไทยได้แก่ ลักษณะของเพลงลำเนียงภาษา การจัดแบ่งวิธีการบรรเลงในแบบร้องรับ โดยมีการตั้งข้อสังเกตไว้ 3 ประการ อันเป็นข้อสังเกตที่น่าสนใจมาก กล่าวคือ บอกถึงวิวัฒนาการการเกิดการร้องเพลงไทยจนนำไปสู่การแบ่งหน้าที่ระหว่างทางร้องในทางบรรเลง ซึ่งในหนังสือเล่มนี้อธิบายว่าเครื่องดนตรีไทยนั้นแต่เดิมมีหน้าที่สำหรับบรรเลงไปพร้อมกับการขับร้อง เช่นเดียวกับการบรรเลงดนตรีพื้นบ้านของภาคเหนือและอีสานของไทย เช่น การเป่า

ภาพปกหนังสือ *The Evolution of Thai Music*

แคนหรือดีดซึ่งคลอเสียงร้อง สำหรับเครื่องดนตรีไทยนั้นหากนำมาบรรเลงไปพร้อมกับเสียงร้องจะพบอุปสรรคในการบรรเลงให้สามารถได้ยินทั้งทางร้องและทางบรรเลงอย่างมาก เนื่องจากการออกเสียงในภาษาไทยนั้นไม่มีระบบแบบ 5 วรรณยุกต์ การบรรเลงเครื่องดนตรีให้มีเสียงที่กลมกลืนไปกับเสียงคำร้องและทำนองร้องนั้นเป็นการยาก โบราณจารย์ทางดนตรีจึงมุ่งเน้นความสำคัญของการร้องมากกว่าการบรรเลง วิธีแก้ปัญหาดังกล่าวกระทำได้โดย 2 วิธี คือ พัฒนาทำนองระหว่างร้องให้มีเสียงเหมาะสม และการแบ่งหน้าที่ให้มีการร้องมาก่อนส่วนดนตรีค่อยบรรเลงเป็นทำนองรับ จนกระทั่งเป็นการร้องส่งและรับด้วยวงดนตรีแบบมาตรฐานของดนตรีไทย

นอกจากนี้ในหนังสือยังระบุถึงเพลงที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดงโขนละครไว้ด้วย ทำนองเพลงที่ใช้ประกอบการแสดงโขนละครนั้น แต่เดิมในสมัยอยุธยาได้ระบุไว้ว่าจากทั้งหมด 1200 เพลง มีเพลงที่ใช้ประกอบอารมณ์การแสดงโขนละคร 36 เพลง โดยแบ่งตามอารมณ์และการดำเนินเรื่องดังนี้ เพลงประกอบอารมณ์โกรธ (Expression of angers) 13 เพลง อารมณ์เศร้าโศก (Expression of sorrow) 21 เพลง สนุกสนาน (Expression of joy) 4 เพลง เพลงสำหรับอากัปกริยาคิดไตร่ตรอง (Expression of reflection) 7 เพลง และเพลงสำหรับอากัปกริยาตื่นเต้น (Expression of excitements) 4 เพลง ซึ่งเพลงเหล่านี้ปัจจุบันยังคงใช้ประกอบอยู่ในการแสดง นับเป็นการระบุจำนวนเพลงอย่างชัดเจนและยังไม่มีหนังสือเล่มใดกล่าวถึงไว้มาก่อน ถือเป็นจุดเด่นของหนังสือเล่มนี้อย่างยิ่ง

ในหน้า 16 คือหน้าสุดท้ายของหนังสือได้กล่าวถวายพระเกียรติแด่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงงานพระราชนิพนธ์บทละครต่าง ๆ และแต่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ถึงพระปรีชาญาณด้านศิลปะทุกแขนงไว้ด้วย การเกิดเพลงไทยสากลซึ่งเหมือนกับการร้องบรรเลงของเพลงไทยในอดีตที่นำเอาการร้องและการบรรเลงดนตรีบรรเลงควบคู่กันไป ซึ่งหนังสือเล่มนี้บอกว่าเป็นการกลับเข้าไปหาการร้องบรรเลงเหมือนสมัยอยุธยา โดยที่เรากลับเรียกเพลงประเภทนี้ว่าเพลงฝรั่งหรือไทยสากล

ภายหลังจากที่หนังสือเล่มดังกล่าวได้ออกเผยแพร่ ทำให้มีการจุด

ประกายเกิดหนังสือดนตรีไทยเป็นภาษาอังกฤษขึ้นอีกหลายเล่ม เช่น หนังสือดนตรีไทยในภาคภาษาอังกฤษใน *Thai Culture New Series* ชุดที่ 15 ชื่อว่า *Thai Music 1948* และชุดที่ 16 ชื่อ *Thai Music in Western Notation 1962* ของพระเจนดุริยางค์ (ปิติ วาทยกร) เป็นหนังสือที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องของระดับเสียงของเครื่องดนตรีไทยและวงดนตรีไทยโดยเปรียบเทียบกับระบบเสียงและทฤษฎีดนตรีตะวันตก นอกจากนี้ยังมีหนังสือเรื่องเครื่องดนตรีไทยโดยธนิศ อยุธยา ที่ตีพิมพ์ในปี พ.ศ. 2500 โดยมีการแปลเป็นภาษาอังกฤษโดยเดวิด มอร์ตัน (David Morton) ใช้ชื่อว่า *Thai Musical Instruments* ปัจจุบันหนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือที่ถูกนำไปใช้อ้างอิงกันมากเล่มหนึ่ง เมื่อมีหนังสือที่พิมพ์เป็นภาษาอังกฤษจำนวนมากขึ้น ทำให้หนังสือที่หลวงวิจิตรวาทการแต่งขึ้นลดความสำคัญลงไปตามลำดับ

ผู้เขียนได้พบหนังสือของหลวงวิจิตรวาทการเล่มนี้เมื่อคราวไปค้นคว้าข้อมูลด้านดนตรีไทยที่หอสมุดแห่งชาติ และมีโอกาสได้เข้าไปยังห้องหลวงวิจิตรวาทการซึ่งตั้งอยู่ที่ชั้น 3 ของหอสมุดเมื่อประมาณ พ.ศ. 2541 จนได้ไปพบหนังสือเล่มนี้รวมอยู่ในชั้นหนังสือหมวดประวัติศาสตร์ของท่าน และได้ตระหนักว่าเป็นหนังสือที่มีคุณค่า อีกทั้งเป็นหนังสือดนตรีไทยที่เป็นภาษาอังกฤษเก่าแก่เล่มหนึ่ง ยิ่งหลายครั้งที่มีโอกาสฟังการอภิปรายเรื่องราวของดนตรีไทยหรือได้อ่านข้อเขียนทางวิชาการทางดนตรีไทยจากนักวิชาการทางดนตรีไทยหลายคนก็มักจะชี้ไปว่ายุคสมัยรัฐธรรมนูญของจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้นถือเป็นยุคมืดของดนตรีไทย เป็นมูลเหตุให้ดนตรีไทยขาดพัฒนาการไม่ต่อเนื่องเท่าที่ควร ผู้เขียนมีความรู้สึกที่ว่าอาจไม่ช่วยให้ความยุติธรรมสำหรับผู้นำสมัยนั้นมากเกินไป อย่างน้อยการที่มีหนังสือดนตรีไทยที่พิมพ์เผยแพร่เป็นภาษาอังกฤษเล่มนี้ ก็น่าจะเป็นบทพิสูจน์ได้อย่างดีว่ายุคดังกล่าวไม่ใช่ยุคมืดทางดนตรีไทยที่ทำให้ดนตรีไทยแทบจะมองไม่เห็นทางเดินไปสู่พัฒนาการได้อย่างที่หลายคนเข้าใจกัน ด้วยยังมีแสงสว่างที่เกิดจากองค์ความรู้ในหนังสือเล่มเล็ก ๆ นี้ทำให้ยุคนั้นไม่ใช่ยุคมืดไปจนหมดเสียทีเดียว

เอกสารอ้างอิง

- กรมโฆษณาการ. 2483. *สาส์นคำปราศรัยและสุนทรพจน์ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เนื่องในโอกาสกษัตริย์ฉลองวันชาติ*. พระนคร: โรงพิมพ์กรมรถไฟ.
- กรมศิลปากร. 2537. *ประวัติพลตรีหลวงวิจิตรวาทการ*. พิมพ์ที่ระลึกในงานเปิดหอสมุดดนตรี "ทุนกระหม่อมสิรินธร". กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์พรินติ้ง.
- กระทรวงศึกษาธิการ. 2541. *หนังสือชุดความรู้ภาษาไทย อันดับที่ 20 น.ม.ส. อัจฉริยทวีศรีรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- หนังสือที่ระลึก, *ชีวประวัติจอมพล ป. พิบูลสงคราม เนื่องในครบรอบ 100 ปีเกิด*. 2533. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรี.
- หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ *ชีวิตและผลงานคุณหญิงชื่น ศิลป-บรรเลง*. 2534. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พิษณุพรินติ้ง.
- หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ *ชีวประวัติคุณหญิงประภาพรรณ-วิจิตรวาทการ*. 2536. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เอดิสันเพรส.
- Vichitra-Vadakarn, H.E. 1942. *The evolution of Thai music*. Bangkok: Fine Arts.